

FOLKLOR MƏTNLƏRİNİN QRAMMATİK SEMANTİKASINDA BAĞLAYICILARIN ROLU

Ramilə Orucova
ADPU-nun doktorantı
mail:orujova.r@mail.ru
tel.:0516717572

XÜLASƏ

Dilimizdə əsasən zərflər və bir sıra başqa sözlər hesabına sayca çoxalan bağlayıcılar cümlələr və sözlər arasında sintaktik əlaqə yaradan, mikromətni bütövləşdirməkdə xüsusi rola malik olan, leksik məna daşımayan nitq vahidləridir.

Bu nitq vahidlərinin əksəriyyəti tək-cə sintaktik bağlılığı yaratmır, eyni zamanda onu üzə çıxarır və mətnin qrammatik semantikasını da konkretləşdirir. Bağlayıcıların köməyi ilə cümlədə sintaktik əlaqənin tabelilik və tabesizlik növləri diferensiallaşır. Bağlayıcı bağladığı cümlələr və ya onların üzvləri arasında müxtəlif dərəcədə semantik münasibətlərin aşkar olunmasına güclü imkan yaradır. Buda bağlayıcının qrammatik semantikasından irəli gəlir. Bu köməkçi nitq hissəsinin yaratdığı sintaktik konstruksiyada heç bir morfoloji göstərici işlənmir, yaranmış sintaktik konstruksiyanın ayrıca elementi olmaqla tabelik və tabesizlik cümlələr arasında birləşdirmə, səbəb-nəticə, aydınlaşdırma, qarşılaşdırma, bölüşdürmə, qoşulma kimi qrammatik əlaqələr yaradır. Tabelilik və tabelilik əlaqəsi yaratmaq bağlayıcıların əsas funksiyasıdır ki, bütün bunlar folklor mətnlərində də intensiv şəkildə müşahidə olunur. Folklor mətnlərində olduqca işlək bir səviyyədə olan bağlayıcılarda qrammatik semantika məsələsi Azərbaycan dilçiliyində demək olar ki, tədqiq edilməmişdir. Məqalədə folklor mətnləri əsasında bağlayıcıların funksional-semantik xüsusiyyətlərinə aydınlıq gətirilir, tabelik və tabesizlik cümlələrin komponentləri arasında özünü göstərən məna əlaqələri zəngin nümunələrlə şərh edilir.

Açar sözlər: *əlaqə, məna, köməkçi nitq hissələri, bağlayıcı, mətn, tabelik, tabesizlik*

THE ROLE OF CONJUNCTIONS IN THE GRAMMATICAL SEMANTICS OF FOLKLORE TEXTS

ABSTRACT

In our language, conjunctions increasing in number at the expense mainly adverbs and a number of other words, are units of speech that create a

syntactic connection between sentences and words, have a specific role to combine microtexts, has no lexical meaning.

Most of these parts of speech create not only a syntactic connection, at the same time they reveal it and concretize the grammatical semantics of the text. With the help of conjunctions, the coordinational and conformational types of syntactic connection differentiates in the sentence. The conjunction creates a strong opportunity to the detection of semantic relations to varying degrees between connecting sentences or between their members by it. This ensues from the grammatical semantics of the conjunction. In the syntactic construction created by this structural part of speech no morphological indicator is processed, being a separate element of the resulting syntactic construction, it creates grammatical connections such as coordinating, causative-consecutive, explanation, adversative, distributive, connecting between compound sentences. The creation of a coordinational and conformational connection is the main function of conjunctions, all these are intensively observed in folklore texts as well. The issue of grammatical semantics in the unions, which are quite used in folklore texts, in Azerbaijani linguistics, one might say, has not been studied. In the article the functional-semantic features of conjunctions are clarified on the basis of folklore texts, the semantic connections between the components of compound sentences are explained by numerous examples.

Key words: *contact, meaning, structural parts of speech, conjunction, text, coordinational, conformational*

РОЛЬ СОЮЗОВ В ГРАММАТИЧЕСКОЙ СЕМАНТИКЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ ТЕКСТОВ

РЕЗЮМЕ

Союзы, число которых в нашем языке увеличилось в основном за счет наречий и ряда других слов, являются частью речи, не имеющей лексического значения, они создают синтаксическую связь между предложениями и словами, имеют специфическую роль объединении микротекстов.

Большинство этих частей речи создают не только синтаксическую связь, они выявляют ее и конкретизируют грамматическую семантику текста. С помощью союзов в предложении дифференцируют подчинительную и сочинительную виды синтаксической связи. Союз создает благоприятные условия для выявления семантического отношения на различном уровне между соединенными предложениями и его членами. Это тоже связано с грамматической семантикой союза. В синтаксической конструкции, созданной этой вспомогательной частью речи, не используется никакой морфологический показатель, в качестве отдельного

элемента возникшей синтаксической конструкции он создает между сложносочиненными предложениями такие грамматические связи как соединительная, причинно-следственная, пояснительная, сравнительная, разделительная, объединяющая. Создание подчинительной и сочинительной связи является основной функцией союзов, это все интенсивно наблюдается в фольклорных текстах. Вопрос грамматической семантики в союзах, которые достаточно употребляемы в фольклорных текстах, в азербайджанском языковедении, можно сказать, не изучен. В статье освещается вопрос функциональносемантических свойств союзов, смысловые связи между компонентами сложносочиненных предложений объясняются разнообразными примерами.

Ключевые слова: связь, смысл, второстепенные члены предложения, союз, текст, сочинительный, подчинительный.

ANNOTASIYA

Bağlayıcı sintaktik konstruksiyada heç bir formal göstəricisi, yəni morfemlə bağlanmış, yaranmış sintaktik konstruksiyanın ayrıca elementi olmaqla bərabər özünün formal müstəqilliyini saxlayır ki, bu da bağlayıcının qrammatik xüsusiyyətindən irəli gəlir və onu bağlayıcı sözlərdən fərqləndirir. Folklor mətnləri əsasında bağlayıcıların qrammatik xüsusiyyətləri kimi mühüm məsələlər məqalədə təhlil edilir.

GİRİŞ

Yanaşma bucağından asılı olaraq hər hansı məndə ifadə olunan mənanın bu və ya digər tərəfi qabardılarkən, mətnin qrammatik semantikasi tədqiq edilərkən köməkçi nitq hissələrinin də sintaktik bütövləri təşkil edən cümlələr arasında hansı məna əlaqələri yaratması məsələsindən yan keçmək olmaz. Çünki ayrı-ayrı köməkçi nitq hissələrinin daxili məna strukturu mətnin komponentləri fonunda şərh edilməli, köməkçi sözlərin qrammatik semantikasi meydana çıxarılmalıdır. Sintaktik bütövlərin semantik strukturunda və onları təşkil edən cümlələr arasında müxtəlif məna əlaqələri özünü göstərir. Folklor mətnlərində intensiv şəkildə işlənən tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasında özünü göstərən bu əlaqələri ənənəvi qrammatika kitablarında olduğu kimi aşağıdakı şəkildə qruplaşdırma bilərik:

- 1) Birləşdirmə əlaqəsi;
- 2) Səbəb-nəticə əlaqəsi;
- 3) Aydınlaşdırma əlaqəsi;
- 4) Qarşılaşdırma əlaqəsi;
- 5) Bölüşdürmə əlaqəsi;
- 6) Qoşulma əlaqəsi.

Folklor mətnlərində olduqca işlək bir vəziyyətdə olan tabesiz mürəkkəbcümlələrin tərkib hissələrinin əlaqələndirən əsas qrammatik vasitə bağlayıcılarıdır.

1) Birləşdirmə əlaqəsinin qrammatik semantikasi. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrinin əlaqələndirilməsində birləşdirmə qrupundan olan *və, həm, həm də, da, də, nə, nə də* bağlayıcıları olduqca mühüm rola malikdir. Bu bağlayıcılar folklor mətnlərində tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkibində işlənərək zaman əlaqəsi yaradır. Zaman əlaqəsi o deməkdir ki, "...tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qisminə eyni cinslimüxtəlif fakt və hadisələr sadalanır, onların eyni zaman ərzində, vahid zamandaxilində baş verdiyi (və ya baş vermədiyi) ifadə olunur. "*Müşahidələrimiz göstərir ki, bu prosesdə və bağlayıcısı tərkib hissələrin əvvəlində işlənir. Məsələn: Onlar qollarını qulac kimi açdılar və bir- birinin boynuna sarıldılar (3,468); Əhməd kişi nə varlı idi, nə də kasıb.(4,144); Xıdır da ailəqurmuşdu, dülgər dəvələnmişdi (4,144); Həm inandılar, həm də inanmadılar (4,158) və s.*

Tapmacalar, bayatılar, atalar sözləri və məsəllər arasında da bu cür cümlələr olduqca çoxdur. Məsələn: *Nə nəqqaşam, rəngim var, Nə nəccaram taxtım var, Nə dəyirmançıyam, unum var.(5,66); Əzizim, nə bağışlar, Dost dostu nə bağışlar? Başım cəllad əlində, nə kəsər, nə bağışlar (3,82); Gözlərini dik gözüna, Nə mən dinim, nə sən, dilbər! (6,45) və s.*

2) Səbəb-nəticə əlaqəsinin qrammatik semantikasi. Folklor mətnlərində müşahidə olunan mənəalaqələrindən biri də səbəb-nəticə əlaqəsidir. Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərindən biri səbəbi, digəri isə nəticəni bildirir və bu tip tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrinin əlaqələndirmək üçün *və* bağlayıcısından istifadə edilir. Məsələn: *Qaçaq Səfəralı elindən-obasından ayrılmağı, elə bil, indicə xatırladı və gözləri yaşardı (7,501); Pristav tüfəngi yerə qoydu və mən bir balaca sakitləşdim(7,403) və s.*

Göründüyü kimi, bu tip tabesiz mürəkkəb cümlələrlə ardıcıl birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr arasında bir yaxınlıq müşahidə olunur. Birincinümunədə dastan qəhrəmanının elini-obasını xatırlama momenti ilə gözlərinin yaşarması ardıcıl bir şəkildə baş verir. İkinci nümunədə isə pristav tüfəngi yerə qoyandan sonra personajın həyəcanı bir balaca səngiyir və hadisələr ardıcıl olaraq əyan edir. Bu cümlələrdə ardıcıl baş verən hadisələr ifadə edilsə də, səbəb-nəticə semantikasi da güclüdür və bu əlaqəni yaradan *və* bağlayıcısıdır. Bu cür cümlələri intonasiyanın köməyi ilə də qurmaq olar, bağlayıcısız da işlətməkmümkündür. Eyni zamanda bu cür cümlələrdə istər səbəb-nəticəni, istərsə də ardıcılıq mənalarını cümlələrin məzmunu ilə müəyyənləşdirmək olar. Yuxarıdakı cümlələrin birincisinin məzmunundan belə məlum olur ki, elindən-obasından ayrı düşən Səfəralı onu xatırlayır (səbəb) və buna görə də gözləri yaşarır (nəticə). İkinci cümlənin məzmunundan belə

məlum olur ki, pristav tüfəngi yerə qoyduğuna görə (səbəb), personaj sakitləşir (nəticə).

Təhlilə cəlb etdiyimiz bu cümlələrin birincisində iki hadisə ifadə olunur: 1) Qaçaq Səfəralının elini-obasını xatırlaması; 2) gözlərinin yaşarması. Bu cümlədə birinci tərkib hissədə ifadə edilən hadisə, ikinci tərkib hissədəki hadisənin baş verməsinə səbəb olmuşdur (Qaçaq Səfəralının elini-obasını xatırlaması istər- istəməz onun gözlərinin yaşarmasına səbəb olmuşdur). İkinci cümlədə də iki hadisə ifadə olunur: 1) Pristavın tüfəngi yerə qoyması; 2) personajın sakitləşməsi.

Qeyd etməliyik ki, bu cümlələrin birinci tərkib hissələrinin əvvəlinə **görə** bağlayıcısını da əlavə etmək olar ki, bu halda da səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr qurula bilər.

Ümumiyyətlə, mətləbdən uzaqlaşmadan və qısaca olaraq deyə bilərik ki, nəzərdən keçirdiyimiz bu cümlələrin hər ikisi həm səbəb-nəticə əlaqəli, həm də ardıcılıq əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdir. Bu cümlələri ona görə ardıcılıq əlaqəli tabesiz cümlələr də hesab edirik ki, bu cümlələrə *sonrasözünü* də əlavə etmək mümkündür: *Qaçaq Səfəralı elindən-obasından ayrılmağı, elə bil, indicə xatırlayandan sonra gözləri yaşardı; Pristav tüfəngi yerə qoyandan sonra mən bir balaca sakitləşdim*. Bunlardan əlavə, bu cümlələrin ardıcılıq əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr də olduğunu sübut etmək üçün ardıcıl birləşdirmədə sadalama yolu ilə tərkib hissələrin sayını artırmaq da olar: *Qaçaq Səfəralı elindən-obasından ayrılmağı, elə bil, indicə xatırladı (yadına saldı, düşündü, gözləri önünə gətirdi, xəyalına gətirdi və s.) və gözləri yaşardı*. Bu əməliyyatı ikinci cümlədə də aparmaq mümkündür.

3) Aydınlaşdırma əlaqəsinin qrammatik semantikasi. Folklor mətnlərində tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasında aydınlaşdırma əlaqəsi də intensiv şəkildə müşahidə olunur. Təhlil göstərir ki, bu cür mətnlərin ikinci komponentində **yəni** bağlayıcısından daha çox istifadə edilmişdir. Məsələn: *Qurban vəfat eləyənnən sonra aşılıxləmədi, yəni* onun vəfatından sora toylara getmədi (8,472); O, növbəti havanı oxuya bilmədi, **yəni** səsi tutulmuşdu (8,473 və s. Bu cümlələrdə sanki səbəb-nəticə əlaqəsinə yaxın semantik çalarlar var və buna baxmayaraq **yəni** bağlayıcısı tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentləri arasındakı aydınlaşdırma əlaqəsinə aktuallaşdırmışdır. Hər iki sintaktik bütövün əvvəlində ümumiləşdirici cümlələr işlənmiş və sonrakı tərkibləri **yəni**sözü bir-birinə bağlamışdır. Birinci cümlədə “*Qurban vəfat eliyənnən sonra aşılıxləmədi*” - ümumiləşdirici tərkib əvvəldə (O, növbəti havanı oxuya bilmədi), aydınlaşdırma əlaqəsi ondan sonra (yəni səsi tutulmuşdu) işlənərək ifadə edilən fikrin aydın təfərrüatını formalaşdırmışdır.

4) Qarşılaşdırma əlaqəsinin qrammatik semantikasi. Folklor mətnlərinin qrammatik semantikasi olduqca zəngin, çoxcəhətli və rəngarəngdir və qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrində ifadə

olunan semantik çalarların mətn mühitindəki şərhli olduqca vacib məsələlərdəndir. “Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrində ifadə olunan iş və hadisələr ya bir-birilə ziddiyyət təşkil edir, yaxud da sadəcə olaraq müqayisə edilir və fərqləndirilir. Tabesiz mürəkkəb cümlənin bu növü də qapalı sıralı olub, iki tərkib hissənin birləşməsi yolu ilə əmələ gəlir”(9,296). *Folklor mətnlərində qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr də sayca çoxluq təşkil edir və bu növ cümlələrin tərkib hissələri digər vasitələrlə yanaşı **amma, ancaq, lakin, fəqət** qarşılaşdırma bağlayıcılarının köməyi ilə əlaqələndirilir. Məsələn: **Aşıq Ələsgər yatağına uzandı, amma yatmadı, evin fikrini eləyirdi (8,319); Nağı salam verdi, ayaq tərəfdə bir yerdə əyləşdi, ancaq Aşıq Ələsgər düz baş tərəfdə adladı (8, 331); - Aşıq Əsədullah, siz bir bayatı ilə mənimşəyirdimi bağlayırsınız, amma bilin ki, bağlamaq elə olmur, belə olur (8, 342) və s.***

Göründüyü kimi, bu misalların hər birində bağlayıcılar ikinci komponentin əvvəlində işlənmişdir. Folklor mətnlərində komponentlər arasında **amma, ancaq, lakin, fəqət** bağlayıcılarının ziddiyyət yaratma funksiyasından danışanda ilk növbədə antonimlik yada düşür. Təhlilə cəlb etdiyimiz materiallarda qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrində ifadə olunan iş və hadisələr çox hallarda bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edir ki, belə məqamlarda tərkib hissələrində çox zaman antonim söz və ifadələr işlənir. Məsələn: *Anası oğlunun sözünə yenə də inanmadı, onu oğlu hesab eləmədi, **amma** bacısı onu Qəribə oxşadırdı (4,172); Buna görə də qazının yanında heç kəs nökrə durmadı, **ancaq** qaziya nökrə lazım idi (4,213); Hamı yedi doydu, **ancaq** kosa doymadı (4,215) və s.*

Birinci və ikinci cümlələrdə ziddiyyət çaları olsa da, onlar bir qədər zəifdir. Üçüncü cümlədə isə ziddiyyət çaları yüksəkdir, çünki birinci komponentdə işlənən **doymaq** feili təsdiqdə, ikincisində isə inkarda işlənərək ziddiyyət çalarını real və tam bir şəkildə əks etdirmişdir. Bu baxımdan folklor mətnlərində qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qisminə tərkib hissələrin ifadə etdiyi fikirlər, iş və hadisələr tam şəkildə, bəzilərdə isə natamam şəkildə ziddiyyət təşkil edir.

Tam şəkildə ziddiyyət təşkil edənlərə aşağıdakıları nümunə göstərə bilərik: Heç bir şey eşitmədik, **ancaq** tilsim dağında nəysə bir bəni-adəm səsi gəlirdi (4,133); O, qışqırmaq istədi, ancaq səni çıxmadı. (4,99); Dünya malından hərşeyim var, **ancaq** züryətim yoxdu (4,124) və s.

Natamam şəkildə ziddiyyət təşkil edənlərə aşağıdakıları nümunə göstərə bilərik: Qız qaça bilmədi, başladı yerdə yatmağa, **ancaq** əl altından şaha, atasına yazmışdı ki, məni ərə verdiyiniz oğlan mənə zülm edir (4,133); Yanağı al olsun, buxağı ətli, Firiştə şəkilli, pəri surətli, İstərsən şəhərli, istərsən kəndli, **Ancaq** nəcib olsun, qanı qan olsun (4,142) və s.

5) **Bölüşdürmə əlaqəsinin qrammatik semantikasi.** Folklor mətnlərində bölüşdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr də geniş müşahidə olunur. Bu tip mikromətnlərin tərkib hissələr arasında semantik baxımdan bölüşdürmə mənası güclü olur və bu mənanı *yaradılması üçün ya, ya da, gah, gah dabağlayıcılarından istifadə edilir. Məsələn: Məclisində mələk, pəri misallı, Otaqlarda ya xan, ya sultan olsun (4,142); Gah ağladar, gah güldürər, Gah gözəlliyi bildirər, Axır Kərəmi öldürər, Əsli, qaşların, gözlərin (3,111); Gah gedirəm, gah gəlirəm bağçaya, Oyan, Əsli, üzdə xalım sevdiyim!. (3,149) və s.*

Folklor mətnlərində intensiv şəkildə müşahidə edilən bölüşdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdə iki məna xüsusiyyəti özünü göstərir:

a) Bu tip cümlələrin bəzilərində tərkib hissələrdə ifadə olunan fikirlərin, iş və hadisələrin bir-birini əvəz etdiyi özünü göstərir. Belə məqamda bölüşdürmə əlaqəsinin bu növü **gah, gah dabağlayıcılarının** iştirakı ilə yaranır. Məsələn: *O, yorulduğundan gah asta-asta gedir, gah da dincini almaq üçün dayanırdı (3,51); Gah yağış çisələyər, gah da duman-çiskin hər tərəfi bürüyürdü (3,52) və s.*

b) Bölüşdürmə əlaqəli komponentlərdə müxtəlif iş və hadisələr təqdim olunur, lakin həmin iş və hadisələrdən yalnız birincisinin mümkünlüyü öz ifadəsini tapır ki, belə məqamlarda bu növ əlaqə **ya, ya dabağlayıcılarının** iştirakı ilə formalaşır. Məsələn: *Ya o məni öldürməlidir, ya da mən onu öldürüb canımı qurtarmalıyam (3,67); Ya sən döyüşdə iştirak etməlisən, ya da ki, mən səni görməmişəm (3,91) və s.*

6) **Qoşulma əlaqəsinin qrammatik semantikasi** Folklor mətnlərində qoşulma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr demək olar ki, az-az hallarda müşahidə olunur. Təhlil göstərir ki, bu növ tabesiz mürəkkəb cümlələr dastan mətnlərində personajların təhkiyə nitqində özünü göstərir. Məsələn: *Həmin gecə Kərəm yuxuya gedə bilmədi; Əsli də narahat idi (3,99); O, bu hadisəni çoxdan unutmuşdu; özünün də bu hadisəni unutmağa haqqı yox idi (3, 101) və s.*

İlk baxışda belə görünə bilər ki, bu cümlələrdə işlənən **da, dabağlayıcıları** qüvvətləndirici ədatdır. Əslində isə bu belə deyil və cümlələrdə işlənən **da, də-ni amma, ancaq** bağlayıcıları ilə əvəz etməklə qoşulma əlaqəsinə qarşılaşdırma əlaqəsilə asanlıqla çevirmək mümkündür.

AKTUALLIQ: Folklor mətnlərində işlənən bağlayıcılarda qrammatik semantika məsələsi hələ lazımı səviyyədə tədqiq edilməmişdir. Bir qrup dilçilər qeyd edirlər ki, köməkçi nitq hissələrində , o cümlədən bağlayıcılarda semantika axtarmaq düzgün deyil. Başqa bir qrup dilçilər isə köməkçi nitq hissələrinə daxil edilən vahidləri leksik vahid hesab edir və onların da semantikasının olmasını qəbul edirlər. “(1,4). Folklor mətnlərinin yaranmasında bağlayıcıların qrammatik semantikasındakı rolu da demək olar ki, tədqiq

edilməmişdir. Məqalədə bağlayıcılara aid qrammatik semantika məsələləri qabarıq şəkildə aşkar olunur ki, bu da fikrimizcə, olduqca aktualıq kəsb edir.

METOD: Məqalədə təsvir metodu tətbiq edilmişdir.

NƏTİCƏ: Nəticə olaraq deyə bilirik ki, folklor mətnlərində sintaktik bütövlərin semantik strukturunda, məna mexanizmində və onları təşkil edən cümlələr arasında birləşdirmə, səbəb-nəticə, aydınlaşdırma, qarşılaşdırma, bölüşdürmə və qoşulma əlaqələrinin formalaşdırılmasında köməkçi nitq hissələrinin rolu əvəzsizdir və folklor örnəklərinin qrammatik semantikasına təkan verən vasitələrdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. Süleymanova K. İngilis və Azərbaycan dillərində bağlayıcıların funksional-semantik xüsusiyyətləri. Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru elmidərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2010, 20 s.

2. Kazımov Q. Qrammatika. "Elm və təhsil". Bakı, 2010, 800 s.

3. Azərbaycan dastanları . Tərtib edən : M.Təhmasib. Bakı, 1979, 503 s.

4. Azərbaycan folkloru antologiyası. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı. Bakı, 1968, 289 s.

5. Güney Azərbaycan folkloru. II cild. Bakı, 2010, 480 s.

6. Qurbani, ön söz, qeyd və izahların müəllifi Q. Kazımov. Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 1990, 280 s.

7. Mirzəyev H. Dərələyəz folkloru. Bakı, "Elm", 2006, 600 s.

8. Aşıq Ələsgər. Şeirələr, dastan, rəvayətlər, xatirələr. Bakı, 1999, 503 s.

9. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis Bakı, "Təhsil" 2007, 496s.